

—◆—
A Krakkói Városi Múzeumban őriznek olyan képeket, amelyek azt bizonyítják, hogy a Lengyelországban járt magyar delegációk nem egyszer részt vettek a Piłsudski-halom építésében. Képünkön az Újpest labdarúgócsapatának játékosai és vezetői láthatók.
—◆—

PETNEKI ÁRON

A PIŁSUDSKI-KULTUSZ

„A TESTVÉR LENGYEL NEMZET HALHATATLAN VEZÉRE”

Józef Klemens Piłsudski (1867–1935) a 20. századi lengyel történelem meghatározó személyisége volt. Politikai pályáját Wiktor és Mieczysław mozgalmi álnéven a Lengyel Szocialista Pártban kezdte (Polska Partia Socjalistyczna, PPS), tagja volt a párt központi bizottságának, vezette a párt harci osz-

tagát, majd a lengyel függetlenségi mozgalom élharcosaként megteremtette a lengyel lövészek szervezetét, illetve ezekből az első világháború kezdetén az Osztrák–Magyar Monarchia oldalán megalakított Lengyel Légiókat (Legiony Polskie). 1918–1922 között a függetlenné vált Lengyelország ál-

ÉS MAGYARORSZÁG

Iamfője (Naczelnik Państwa), 1918-tól a lengyel hadsereg fővezére, 1920-tól Lengyelország marsallja (Marszałek Polski), 1926–1928 között és 1930-ban Lengyelország miniszterelnöke, az 1926-os államcsíny, a „májusi fordulat” után az ún. szanációs politika megteremtője volt.

A Piłsudski-kultusz sajátos jelenség, amely a két háború között a lengyelek döntő többségének mentalitását nemcsak alakította, hanem megalapozta. Bár a háború után a hatalom minden módon igyekezett elfojtani, a Szolidaritás idején ismét része lett a nemzeti kánonnak, és – főként külsőségekben – ma is él.

A FÜGGETLEN LENGYEL ÁLLAM MEGTEREMTŐJE

A személyét övező tisztelet már életében kialakult, hiszen őt tekintették a független lengyel állam megteremtőjének és – különösen a „visztulai csoda”, a lengyel–szovjet háború győztes varsói csatája (1920. augusztus 13–25.) után – Lengyelország megmentőjének, aki a keresztény Európát megóvta a vörös rémuralomtól. Az első világháború idején a lengyel légiókban szolgáló katonái és általában párthívei nemcsak zseniális hadvezérként tisztelték, hanem bensőségesen csak Parancsnokként (Komendant), Apóként, Nagyapóként (Dziadek) vagy egyszerűen Marsallként (Marszałek) emlegették. Ezekből a katonákból kerültek ki a II. Lengyel Köztársaság politikai elitjének tagjai és vezető hivatalnokai. Így kultusza az 1926-os fegyveres államcsíny után hivatalos színezetet öltött.

Arcképe nemcsak a közhivatalokban, hanem valamennyi iskolában ott függött; egyetlen nagy képzőművészeti tárlat sem nélkülözte a róla készült portrékat és mellszobrokat. Nevét zeneművek dicsőítették, a róla szóló „legionista” katonanótákat, különösen az *Ének a kedves Vezérről* címűt, nemzedékek adták tovább. Merészségét, akaraterejét a társadalom nagy része csodálta, és ezzel politikai ellenfelei is számoltak. Hatása alól nem vonták ki magukat a kor legkitűnőbb írói sem, mint például Wyspiański, Witkiewicz vagy Żeromski.

A marsallt sok társadalmi szervezet választotta díszelnökének, számos város tisztelte meg díszpolgári címmel. Közterek, utcák, iskolák viselték a nevét, de a két nagy, modern lengyel óceánjáró hajó egyikét is róla nevezték el – a másik a Batory volt. Egyébként is szerették Báthori István királyhoz hasonlítani, nyilván elsősorban az oroszok felett aratott 1920-as győzelme okán. Ezt példázza

— — — — —
Józef Klemens
Piłsudski (1867–1935)
— — — — —

a vilnai egyetem újraalapításának emlékére kiadott érem, melyen a két államférfi arcéle látható egymás mellett.

Emlékét, tiszteletét jogilag is védték. A szejm 1938-ban külön törvényt hozott, amelynek értelmében Piłsudski nevének gyalázását börtönbüntetéssel sújtották. (Perbe is fogtak egy szerkesztőt és egy karikaturistát, majd egy Piłsudski-viccet mesélő parasztot. Ez utóbbinak – mondhatnánk – „szerencséje” volt: a bírósági tárgyalás előtt kitört a második világháború...)

Minél több probléma mutatkozott a Piłsudski-táborban, a kultusz annál inkább növekedett, főként azután, hogy a marsall, megfáradva, betegeskedve egyre inkább visszavonult a napi politikai életből. Végül a halála és a temetése adta a végső impulzust a kultusz kiteljesedéséhez.

A vilnai Báthori István Egyetem újraindításának emlékére vert érem, 1929.
A körfelirat: „Báthori István, az alapító,
Józef Piłsudski, a feltámasztó.
Középen az egyetem mottója:
Innen jutunk el a csillagokhoz.”

EGY NEMZET DOMBJA

E kultusz legkifejezőbb emléke máig látható Krakóban: a Lasek Wolski fái fölött emelkedő, 383 m magas Piłsudski-emlékhalom (Kopiec Piłsudskiego), melyet a Lengyel Legionáriusok Szövetsége 1934-es kezdeményezése nyomán kezdtek emelni – még a marsall életében. 1935 májusában bekövetkezett halála meggyorsította a tereprendezési munkálatokat, azonban a hatalmas, kurgán formájú emlékművet mégsem tudták a háború kitöréséig befejezni.

A halom építésébe magyar cserkészek is bekapcsolódtak. 1935 júliusában a lengyel cserkészlet fennállásának 25. évfordulója alkalmából Spalában, a jubileumi nagytáborban több száz magyar cserkész vett részt (például a későbbi népszerű muzikus, Holéczy Ákos, a nyelvész Lőrincze Lajos, a művészettörténész Radocsay Dénes stb.). A csapatot gróf Teleki Pál tiszteletbeli főcserkész vezette.

A munkáról Papp Antal, a Magyar Cserkészszövetség elnöke számolt be 1936-ban, *Egy nemzet dombja* címmel: „Az épülő domb földtömegeinek a nagyobbik része a közvetlen környező területek talajrendezéséből került ki. A domb közepén azonban annak egész magasságában egy elég tágas aknát vezetnek, amelybe a lengyellakta helyekről jövő zarándokok hazai földet hordanak össze az ország minden részéből, sőt a külföldi lengyel telepekről is.

A spalai jubiléris táborozásra utazó magyar cserkészek öregeiből és tisztje-

iből egy százas csoport jelentkezett 1935. július 12-én az épülő Piłsudski dombnál, hogy élükön a parancsnokkal, gróf Teleki Pál tb. főcserkéksszel, maguk is leróják kegyeletüket a testvér lengyel nemzet halhatatlan vezérének. Az a száz talicska föld csak parányi része az addig már hatszázezeret meghaladó talicskaszámból került földtömegnek: de ott lesz majdan a kész dombnak éppen a közepén, annak a szívében, mint testvéri érzéseinknek és szeretetünknek szimboluma.”

Más magyarok is részt vettek a „Kopiec” építésében. 1935-ben a lengyelországi túrán tartózkodó Újpest labdarúgócsapatának tagjai végeztek itt munkát. Amikor Hóman Bálint kultuszminiszter 1935 novemberében, lengyelországi útja során látogatást tett Krakóban, ugyancsak jelentkezett munkára, a fotóriporterek meg is örökítették a korpulens minisztert talicskázás közben.

A halomhoz Lengyelországból és külföldről sokan küldtek jelképes emlékföldet, melyet különösen csatatekréről vagy más történeti emlékhelyekről gyűjtöttek és többnyire díszes urnába helyeztek. Magyarországról egy hajdani legionárius, Miklósi Ferdinánd Leó kezdeményezésére a Magyar–Lengyel Szövetség küldött tablószerűen elrendezett, kis zacskókba töltött földet az akkori magyar vármegyék területéről. E zacskókat az adott megye címere díszítette. A felirata szerint „Csonka-Magyarország összes vármegyéiből összegyűjtött emlékföld-zacskók, melyeket 1935. október 20-án a budapesti Magyar–Lengyel Szövetség küldöttsége hozott Krakóba”. Az ereklyét ma Krakó Város Történeti Múzeuma őrzi.

ZARÁNDOKHELYEK

A kultusz számos más emlékhelyet is létrehozott, ezek közül a legfontosabb Piłsudski sírja volt. Minden magyar küldöttség, kormányzati, akár katonai, ifjúsági vagy diákdelegáció meglátogatta a krakkói Wawel székesegyházában – akkor még a Szent Leonard-kriptában – nyugvó marsall koporsóját. A lengyel fogadó fél szervezte a látogatást, de volt olyan is, aki már idehaza megkapta erre a figyelemztetést. Lukinich Imre történész-professzor, aki igen jól ismerte Lengyelországot, ekképpen intette a diákcserere keretében utazó hallgatóit: „Feltétel nélkül hódolni kell Piłsudski emléke előtt.”

Hódolatukat mások is bemutatták. A már említett spalai nagytáborba utazó cserkészek díszmenetben, piros-fehér-zöld zászlókkal vonultak végig a krakkói vasútállomásra a belvároson keresztül, a régi „királyi úton”, fel a várba, hogy letegyék hatalmas, árványhajjal díszített koszorújukat a sírnál. A magyar–lengyel társadalmi kapcsolatokban a cserkészlet súlyát szimbolikusan az is jelzi, hogy közvetlenül a második világháború kitörése előtt a Wawelben tisztelgő utolsó magyar delegáció a Magyar Cserkészszövetségé volt, Papp Antal vezetésével.

A másik akkori „zarándokhelynek” a varsói Belweder-palotában lévő előnői rezidencia múzeumként megnyitott része számított. Ennek meglátogatása a lengyel fővárosban járó magyar delegációk programjának ugyan csak a hivatalos részét képezte. Így

tisztelgett az a magas rangú csendőr-
küldöttség is, amely 1936-ban járt ott.
„A lengyel nemzet szentélyében” tett lá-
togatás emlékét a *Csendőrségi Lapok*-
ban megjelent cikk őrizte meg:

„Imponáló és egyben megkapó az a
kegyelet, amellyel lengyel testvéreink

nemzetük nagy fiának emlékét őrzik.
A Belvedere múzeummá vált. Mindent
érintetlenül hagytak. A tábornagy író-
asztalán ott fekszik egyszerű, néhány
pengőnyi értékű zsebórája, betegágya
mellett, az éjjeliszekrényen a hőmérő,
mutatva az utolsó lázmérés eredmé-

nyét, a térképasztalon a nagyítóüveg
úgy, ahogy azt a tábornagy hagyta.
Érintetlenül áll az a fekete drapériák-
kal burkolt terem is, ahol a tábornagy
holttestét felravatalozták. A katafal-
kon, a koporsó helyén az a kristály
urna áll, amelyben Pilsudski tábornagy

Hóman Bálint vallás- és közoktatási miniszter
és a magyar küldöttség tagjai vesznek részt
a Piłsudski-halom építésében, 1935. november

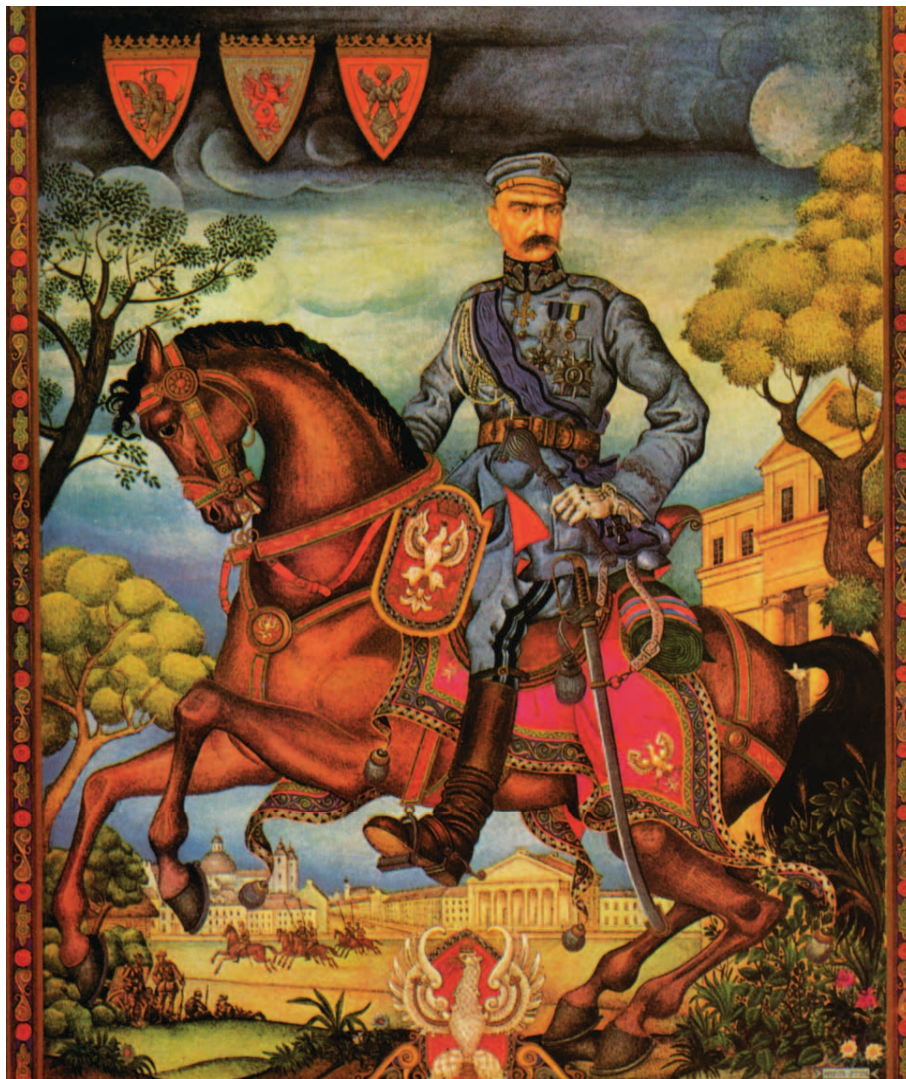
szívét őrizték addig, amíg végrendelete értelmében ezüst urnába zárva, kedvenc városába, Vilnóba szállították, és édesanyja kriptájában helyezték el. A ravatal körül hervadnak a koszorúk százai, közöttük több piros-fehér-zöld szalagos magyar koszorú is. A tábornagy virágait gondosan ápolják, a virágvázákba mindennap friss virágot helyeznek, de mindennap odateszik a megszokott helyre azokat az újságokat is, amelyeket a tábornagy életében olvasni szokott. Az egyik terem magyar vonatkozású emléket őriz: a Báthory István nevét viselő m. kir. kerékpáros zászlóalj ajándékát.”

A TRADICIONÁLIS BARÁTSÁG JEGYÉBEN

Nemcsak Lengyelországban neveztek el közterületeket Piłsudskiról, hanem nálunk is. A Magyar Városok Országos Szövetségének elnöksége 1936. május 27-én körlevelet intézett a magyar polgármesterekhez:

„A Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) keretében működő Magyar-Lengyel Társaság megkereséssel fordult Szövetségünkhöz, melyben kérte, hogy a magyar-lengyel barátság fokozása érdekében a lengyel állam elhunyt nagy fiának, Piłsudski tábornagy emlékének szolgálva, nevezett tábornagy elhalálzásának első évfordulójával kapcsolatosan (május hó 12.) hívjuk fel tagvárosaink figyelmét egy-egy tekintélyesebb utcának Piłsudskiról való elnevezésére. A felvetett eszme kétségkívül lelkes visszhangra talál a magyar szívekben. A történelmi évszázadok tanusítják, hogy a lengyel és magyar nemzetet testvéri szeretet kapcsolja össze. [...]

A tradicionális lengyel-magyar barátság újabb megnyilatkozásának jelét nem lenne szabad elmulasztani azon alkalom során, hogy az elhunyt nagy lengyel államfőnek emlékét magyar földön minél szélesebb körben megerősítsük. Értesülésünk szerint Budapest Székesfőváros Közmunkák Tanácsa már intézkedett abban az irányban, hogy a székesfővárosban az I. kerületben levő Ince-utat ezentúl Piłsudski-útnak nevezzék el. A nemes példán felbuzdulva a magyar vidéknek is igazolnia kell, hogy az ország fővárosának akciója az ország egész területén visszhangra talál és őszinte érzelmeit követve, ahhoz lelkes készséggel csatlakozik.”

Az értesülés pontos volt, a budai utcakeresztelő néhány nap múlva meg is történt. Az akkor az I., ma a XII. kerülethez tartozó Ince utat – a mai Apor Vilmos tér és Stromfeld Aurél út területét – neveztek el a marsallról. Ez alkalmából az államférfi portréjával díszített emléktáblát lepleztek le. A bronz domborművet Szódy Szilárd szobrászművész készítette. A korabeli filmhíradó megörökítette az avatási ünnepség néhány részletét. 1945 után a táblát eltávolították, csak a mellette lévő pillér maradt meg a sasos lengyel címerrel mint a ház kerítésének eleme. 1993-ban azonban újra visszaállították az eredeti tervek szerint. Pusztai Ágoston rekonstrukciója a régi helyén, az Apor Vilmos tér 2. számú ház kerítésén látható.

Piłsudski utca azonban nemcsak Budán, hanem Újpesten és a XX. kerületben is volt, sőt a bécsi döntés után visszakerült Kassán is így neveztek el egy utcát.

A kultusz egy közvetett emlékére is érdemes felfigyelnünk. Bár nem hivat-

kozik közvetlenül Piłsudskira, idetartozik a kőbányai lengyel templom felszentelésének emléktáblája. Augustyn Hlond bíboros, Lengyelország primása 1930. Nagyboldogasszony napján, „a nagy varsói csata” tizedik évfordulóján áldotta meg a budapesti lengyel kolónia templomát. Az emléktábla szövege csak általánosságban említette „a lengyel vitézség”-et, amely „visszaverte a Vörös Hadsereget”. A „dicsőséges szövet hadsereg” legyőzésének kőbe vésett szövege 1989 előtt nemcsak Magyarországon állott egyedül, hanem valamennyi szocialista országban is. A Budapesti Emlékmű Felügyelőség mindent megtett, hogy eltávolítsák, ám a templom belsejében lévő tárgyak nem tartoztak a joghatósága alá. Így aztán az okvetetlenkedő hivatalnokok kénytelenek voltak visszavonulni a „lengyel vitézség” emléke elől... ♦

A szerző művészettörténész, polonista. A Varsói Egyetem nyugalmazott tanára

Союз Обществ Красного Креста и Красного Полумесяца
СССР

Почтовая карточка военнопленного

Carte postale du prisonnier de guerre

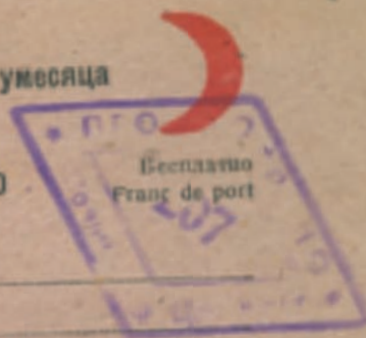
Кому (Destinataire) Kelemen Ferenc

Куда (Adresse) Cluj Str. Pacii No 8
(страна, город, улица, № дома, округ, село, деревня)
Romania

Отправитель (Expéditeur)
Фамилия и имя военнопленного
Nom du prisonnier de guerre Келемен Ушубан

Почтовый адрес военнопленного
Adresse du prisonnier de guerre G. L. E. R.

Lager 1079.

7.

Edes jó Szüleim!

Az október 12-én írt lapot
meg kaptam. Tudom nagyon
várnak hazá és sajnos az idej
még mindig nem engednek hazá.
Ötödik karácsonyt töltöm az ide-
gomb. Nagyon sokat tudnék írni de
itt csak minden hónapban egy lapot lehet
írni. Tudatom, hogy ajándékok és jó dolgok. Kezdetjén
mert ruhát vettem magamnak felsőruhákat mindent. Tudni-
illik én bánjakban dolgozom 2 éve. Szabadon élünk minden
saját magunk vezünlé főnlé úgy ahogy a fizetésünk
meg engedi. Kívánok sok kellemes karácsonyi és új évi ünne-
peket. Talán jövőben én is otthon leszek. Nagyon jója kellem
hogy nem lehetek már én is otthon. Rőztem talán ezt is megadja
Móliozor csobolom mindnyájukat szeretők

1945 XII 14.